

ПА РАБОЦЕ МАЙСТРА ЗНАЦЬ

КАЗКІ, ЛЕГЕНДЫ І ПАДАННІ ЯК СРОДАК ЭТНАКУЛЬТУРНАГА ВЫХАВАННЯ ДЗЯЦЕЙ

У народнай педагогіцы ад бацькі і маці да сына і дачкі перадаюцца сакрэты майстэрства. Дзеці змалку прывучаюцца да карыснай справы, авалодваюць уменнем выконваць усялякую працу добра і хутка. Малыя ведаюць, што не тое дорага, што блішчыць нібы золата, а тое дорага, што зроблена добрым майстрам. Сёння ўжо мала вядома майстроў, якія самастойна, толькі рукамі і нескладанымі прыладамі працы вырабляюць карысныя і прыгожыя рэчы, але застаўся след працы людскай. Рэчы, што зроблены народнымі майстрамі, захоўваюцца ў краязнаўчых музеях, іх можна сустрэць таксама і ў побыце вясковага жыхароў.

Прапануем вашай увазе канспекты серыі адукацыйных сітуацый «Пра рабоце майстра знаць», якія накіраваны на азнаямленне дашкольнікаў з асаблівасцямі працы народных майстроў.

СЛЕД ПРАЦЫ ЛЮДСКОЙ

1. Чытанне ўрывка з апавядання Васіля Віткі «След працы людскай» і размова па змесце твора.

«...Не толькі імёны людскія ўвекавечваліся ў памяці гарадоў і вёсак, а і справы, і рамёствы, і праца нашых продкаў, якою яны займаліся.

Больш за сотню налічыў я назваў, якія чутны на ўсёй Беларусі і паходзяць ад слова «руда»: Рудня, Рудніца, Руднае, Рудзенка, Рудавец, Рудаўка, Рудка, Рудзянец, Рудзенск, Рудаўляны, Рудзевічы, Руднікі... У далёкім мінулым усё гэта былі прамысловыя паселішчы, дзе з балотнай руды выплаўлялі жалеза. У нас каля паўсотні паселішчаў з назваў Гута, якая сведчыць аб даўнім развіцці ў Беларусі шкляных заводаў: Гутка, Гутніца, Гутава, Гута Замошская, Гута Ляшчынская, Новая Гута, Старая Гута, Студзёная Гута. Шкляныя вырабы гуты «Нёман», што на Гродзеншчыне, цяпер шырока вядомыя ў нас і за мяжою. Майстроў і рабочых, якія вырабляюць шкло, завуць гутнікі.

Паселішча Бандары, пэўна ж, выславілася некалі майстрамі, якія рабілі на патрэбу людзям добрыя бочкі, цэбры, дзежкі. У Бортніках не зводзіліся знаўцы, якія ведалі, дзе, у якіх лясах поўна ў дуплах дзікіх пчол. Паступова прывучалі іх насіць мёд у вуліборці, што рабілі з тоўстых калод і ставілі на дрэвах, каб мядзведзь не дастаў.

Сітнікі выраблялі сіты і рэшаты. Суднікі — драўляны посуд: лыжкі, міскі, каўшы, кадаўбцы.

Дойліды былі выдатнымі будаўнікамі».

2. Размова пасля чытання.

● Што акрамя людскіх імёнаў увекавечвалася ў назвах паселішчаў? (У назвах паселішчаў увекавечваліся справы, рамёствы, сляды працы нашых продкаў.)

● Як называлі паселішчы, дзе з балотнай руды выплаўлялі жалеза?

● Назвы якіх паселішчаў сведчаць пра даўняе развіццё на Беларусі шкляных заводаў?

● Якія паселішчы праславіліся некалі майстрамі, што рабілі на патрэбу людзям добрыя бочкі, цэбры, дзежкі?

● Што выраблялі ў паселішчах Сітнікі і Суднікі?

● Як называліся паселішчы, дзе жылі выдатныя будаўнікі?

3. Народная гульня «Работнікі».

Спачатку выбіраем вядучага — майстра.

Майстар становіцца ў сярэдзіну круга і гаворыць:

— Мы ўмелыя працаўнікі, аратыя і цесляры, сена косім, будзем дом... Што мы робім сякерай? — і паказвае на аднаго з удзельнікаў гульні, якому трэба адказаць на пытанне.

Пасля майстар называе другі інструмент і паказвае на іншага удзельніка, той называе дзеянне з гэтым інструментам (сякерай — сячом, касой — косім, рубанкам — стругаем, нажом — рэжам і г.д.).

4. Прыказкі і прымаўкі пра добрую працу.

Пра працу і таго, хто любіць працаваць, у народзе казалі:

Хто працуе, таму і... *шаніце*.

Хто працуе, той... *святкуе*.

Добра рабі, добра і... *будзе*.

Дзеці дапаўняюць прыказкі.

АД СЛОВА «РУДА»

1. Размова з дзецьмі.

На Беларусі маецца многа назваў, якія паходзяць ад слова «руда». Гэта: Рудня, Рудніца, Руднае, Рудавец, Рудаўка, Рудка, Рудзянец, Рудзенск, Рудаўляны, Рудзевічы, Руднікі... У далёкім мінулым усё гэта былі прамысловыя паселішчы. (Паводле Васіля Віткі.)

● Што выраблялі ў гэтых паселішчах? (З балотнай руды выплаўлялі жалеза.)

● Якія вырабы з жалеза вы ведаеце? Назавіце іх, пакажыце на малюнках.

● Хто вырабляў з жалеза прыгожае аздабленне і гаспадарчыя прылады?

Рэчы гаспадарчага і дэкаратыўна-прыкладнога прызначэння з жалеза рабілі кавалі. Яны выкоўвалі сякеры, косы, нажы, нажніцы, цвікі, замкі, ключы, падкоўвалі коней. Кавалі выраблялі сельскагаспадарчы інвентар, прылады хатняга ўжытку, дэталі ўпрыгожвання жылля і мэблі. Пра працу каваля казалі, што «каваль куе, жалеза пая», «у каваля рукі па локцаць ў золаце». Рукі каваля параўноўваліся... з золатам (тут і далей выхавальнік сваёй інтанацыяй запрашае дзетак да адказу). І сапраўды, прыгожыя вырабы з жалеза маглі зрабіць толькі рукі добрага... майстра.

2. Адагданне загадак.

У народзе кажуць: «З голымі рукамі нічога не зробіш». Паспрабуйце адгадаць, пра якія гаспадарчыя прылады, зробленыя з жалеза, гаворыцца ў гэтых загадках.

Сам драўляны, а галава жалезная. (Малаток.)

Два канцы, два кальцы, а пасярэдзіне цвік. (*Нажніцы.*)

Без работы яна пацее і ржавее. (*Сякера.*)

Зубы вострыя мае, дробна жуе, а не глытае. (*Шла.*)

Цэлы дзень кланяецца, прыйдзе дамоў — расцягнецца. (*Сякера.*)

Маленькая, беленькая, увесь свет адзене. (*Іголка.*)

Бегла свінка, залатая спінка, ільняны хвосцік. (*Іголка з ніткай.*)

ПРА ГУТНІКАЎ

1. Размова выхавальніка з дзецьмі.

У нас каля паўсотні паселішчаў з назваю Гута. Гэта паселішчы: Гутка, Гутніца, Гутава, Гута Замошская, Гута Ляшчынская, Новая Гута, Старая Гута, Студзёная Гута. Яна ўтварылася ад слова «гутнікі». (*Паводле Васіля Віткі.*)

• А хто такія гутнікі? (*Майстры і рабочыя, якія вырабляюць шкло.*)

Дзе існуюць гэтыя паселішчы, там некалі былі шклянныя заводы. Некаторыя з гэтых заводаў існуюць і цяпер. Так, шклянныя вырабы гуты «Нёман» (г.Бярозаўка), што на Гродзеншчыне, цяпер шырока вядомыя ў нас і за мяжою. (*Паводле Васіля Віткі.*)

• Якія вырабы са шкла ёсць у вас дома? Назавіце іх.

• Усе гэтыя вырабы зроблены гутнікамі.

Шклянныя вырабы гутнікі выдзімаюць са шкла. Пад моцнай тэмпературай шкло становіцца вадкім. З дапамогай спецыяльнага прыстасавання з вадкага шкла выдзімаюць розныя прыгожыя вырабы.

2. Выдзіманне мыльных бурбалак.

Гутнікі выдзімалі прыгожыя вырабы з вадкага шкла. Мы таксама будзем разам з вамі выдзімаць, але не шклянныя вырабы, а мыльныя бурбалкі. Так, як мы з вамі выдзімаем мыльныя бурбалкі, гутнікі выдзімалі прыгожыя рэчы са шкла, якое таксама робіцца вадкім пры высокай тэмпературы.

3. Гульня «Шкляное — жалезнае».

Выхавальнік (В.). Я буду называць вам рэчы і кідаць мячык. Калі рэч шкляная, то вы ловіце мячык рукамі, а калі жалезная — не. (*Напрыклад: шклянка, малаток, бакал, каструля, чыгун, ваза, слоік, відэлец, лыжка, бутэлька і г.д.*)

4. Маляванне шклянных і жалезных вырабаў.

В. Падзяліце ліст паперы на дзве часткі. На адной намалюйце вырабы са шкла, а на другой — з жалеза. Раскажыце пра вырабы, якія вы намалявалі. Параўнайце іх паміж сабой.

БОНДАРЫ, БОРТНІКІ, СІТНІКІ, СУДНІКІ

1. Размова на тэме.

Паселішча Бандары, пэўна ж, выславлася некалі майстрамі, якія рабілі на патрэбу людзям добрыя бочкі, цэбры, дзежкі. (*Паводле Васіля Віткі.*)

• Хто такія бондары? (*Майстры, якія вырабляюць драўляныя рэчы — дзежкі, бочкі, посуд — для хатняй гаспадаркі.*)

• З якіх парод дрэў вырабляліся кадушкі, вёдры, конаўкі і іншыя рэчы?

— Цяпер гэтымі вырабамі часцей карыстаюцца на вёсцы, іх можна ўбачыць у краязнаўчых музеях.

Драўляны посуд для побытавых патрэбаў выраблялі з розных парод драўніны: з *дубу* — вёдры, кубельцы і дзежкі, бочкі і кадкі пад квас, сок, грыбы, агародніну; з *сасны* найчасцей выраблялі цэбры, балеі, кублы; з *асіны* — бочкі пад капусту.

Найлепшы драўляны матэрыял для вады і вадкіх рэчываў — *елка*. Яе драўніна вызначаецца цвёрдасцю і меншай успрымальнасцю да вільгаці.

У Бортніках не зводзіліся знаўцы, якія ведалі, дзе, у якіх лясах поўна ў дуплах дзікіх пчол. Паступова прывучалі іх насіць мёд у вуллі-борці, што рабілі з тоўстых калод і ставілі на дрэвах, каб мядзведзь не дастаў.

Сітнікі выраблялі сіты і рэшаты.

Суднікі — драўляны посуд: лыжкі, міскі, каўшы, кадаўбцы. (*Паводле Васіля Віткі.*)

(*Тут і далей пры расказванні мэтазгодна паказаць малюнкi з*

выявамі названых вырабаў, а пры магчымасці — самi вырабы.)

2. Гульня «Хуткія вочы».

В. Я буду паказваць розныя вырабы, а вы называць іх. Хто першы правільна назаве, той атрымае фішку.

— А цяпер пагуляем інакш. Я буду паказваць малюнкi дрэваў, а вы будзеце паказваць і называць рэчы, якія з гэтага дрэва рабілі майстры.

3. Прыказкі аб працы.

В. Паслухайце прыказкі і прымаўкі аб працы:

Справа майстра... *байца*.

Дзе праца — там густа, а дзе лянота — там... *пуста*.

Не адкладвай на заўтра, што можна было зрабіць... *сёння*.

ПРАЦА ГАНЧАРОЎ

1. Размова на тэме.

Гаспадарчыя і дэкаратыўна-прыкладныя вырабы з гліны выконвалі ганчары. Посуд рабілі ў розных мясцовасцях, таму ён адрозніваўся сваёй формай і аздабленнем. Кераміка падзялялася на гартаваную, паліваную, чорназадымленую.

Гаршкі рабілі для гатавання гарачых страў. У іх варылі дзецям кашу. Два ці тры змацаваныя адной ручкай гаршкі называлі *спарышамі*, у іх насілі ежу ў поле.

Гарлачы прызначаліся для маляка і малочных прадуктаў.

У *гляках* захоўвалі алей, квас, ваду.

З той жа мэтай, што і гарлачы, выкарыстоўваліся *збанкі*, але яны выдзяляліся выцягнутым тулавам, звужаным горлам, дзюбкай і вушкам-ручкай.

У *слоіках* захоўвалі мёд, тлушч, смятану, варэнне і іншыя прадукты. Бакі ў слоіках былі цукатыя, радзей прамыя, горла шырокае. Часам яны мелі адно ці два вушкі.

Макацёр уяўляў з сябе гліняную пасудзіну з шырокім вусцем, якая ў асноўным выкарыстоўвалася для расцірання прадуктаў, а таксама для гатавання ежы ў печы, заквашвання цеста.

Кубкі (конаўкі, кварталы) прызначаліся для таго, каб піць з іх ваду. Яны мелі цыліндрычную ці бочкападобную форму і ручку.

Традыцыйным ганчарным вырабам былі *міскі*, якія ўяўлялі з

сябе глыбокую круглую пасудзіну для ежы.

2. Гульня «Падбярэ пару».

В. У вас і ў мяне аднолькавыя карткі з выявамі ганчарных вырабаў. Я буду паказваць картку з выявай ганчарнага вырабу, а вам трэба знайсці такую ж, назваць выраб і паказаць яго.

3. Гульня «Гарлачыкі».

В. А цяпер пагуляем разам у «Гарлачыкі». Выберам маці, дачку і ката. Усе астатнія — гарлачыкі.

Маці пачынае гульнію.

— Вось там будзе склеп. А вось тут — наша хата. Ідзіце, гарлачыкі, у хату!

Гарлачыкі прыйшлі ў хату і спыніліся.

Маці гаворыць:

— Дапамажы мне, дачушка, гарлачыкі ў склеп аднесці!

Маці і дачка бяруць па два дзіяці за рукі і вядуць іх да склепа (г.зн. нясуць гарлачыкі). Так яны ходзяць, пакуль не перанясуць усе гарлачыкі ў склеп. Там гарлачыкі сядзяць на кукішках.

Маці звяртаецца да дачкі:

— Я пайду ў поле на работу, а ты вартуй гарлачыкі. Глядзі, каб кот у склеп не залез і гарлачыкі не перакуліў.

Маці адыходзіць, а дачка, крыху пачакаўшы, ідзе да сябровак.

Выходзіць кот і азіраючыся па баках, уваходзіць у склеп і там абыходзіць гарлачыкі і гаворыць:

— Гэта смятанка! — І раз лапкай — перакульвае.

— Гэта сыроватка! — І раз лапкай — перакульвае.

— Гэта тваражок! — І раз лапкай — перакульвае...

У гэты час вяртаецца маці і заўважае перакульеныя гарлачыкі. Яна кліча дачку, і разам пачынаюць лавіць ката. Калі яны не могуць злавіць яго, то клічуць на дапамогу гарлачыкаў. Усе дзеці бяруцца за рукі і ловяць ката ў сетку. Кот лічыцца злоўленым, калі вакол яго ўдзельнікі гульні са-шчэпяць рукі.

4. Закончы прыказку.

В. Пра чалавека працы існуе шмат прыказак. Паслухай уважліва, закончы і растлумач, як ты разумееш іх сэнс:

Дзе няма ахвоты, там няма... *работы*.

Дзе шчырая праца — там густа, а дзе лягота — там... *пуста*.

Які рамеснік, такая і... *работа*.

Рамясло піць, есці не просіць, а само... *корміць*.

ПЛЕЦЕННЫЯ РЭЧЫ

1. Размова па тэме.

Плеценныя рэчы на Беларусі вырабляліся з лазы, саломы, чароту, каранёў дрэў, лыка, бяросты, лучыны.

З *лазы* рабілі мэблю — крэслы, калыскі, падстаўкі пад вазоны.

З *саломы* плялі шкатулкі, цацкі, сумкі, капелюшы.

З *сасновай лучыны* выраблялі посуд для таго, каб пакласці садавіну, агародніну.

Бяроста была добрым матэрыялам для пляцення кашалёў, сумак, вярэнек. Гэтыя ж вырабы плялі і з *рагозу*. Вярэньку выраблялі таксама з *лубу, лазы*. Яна ўяўляла з сябе плеценую каробку круглай, авальнай ці прадаўгаватай формы з адной ці дзвюма ручкамі і прызначалася для пераносу прадуктаў ці агародніны.

З *карэньчыкаў хваёвых дрэў* плялі карзінкі, фруктоўніцы. З *лыка* — лапці. Плеценымі рэчамі было зручна карыстацца, яны лёгкія і не разбіваліся.

2. Гульня «Падбярэ матэрыял, з якога зроблена рэч».

Выберыце любую плеценую рэч, назавіце яе і матэрыял, з якога яна зроблена.

3. Гульня «Падбярэ рэч да пэўнага матэрыялу».

Паглядзіце на гэтую саломку і знайдзіце ў групувым пакоі ўсе вырабы з яе, назавіце іх.

4. Прыказкі аб працы.

Працаваць не любіш — чалавекам не будзеш.

Праца чалавека корміць, а лягота порціць.

ТКАЦТВА

1. Размова па тэме.

Ткацтва было распаўсюджана на ўсёй Беларусі. Тканіну рабілі з нітак пянькі, лёну, воўны. Ткалі палатно, ручнікі, абрусы, поцілкі. Упрыгожвалі рэчы ўзорам.

Беларускія народныя ўзоры на тканінах вызначаліся прыгажосцю. Геаметрычны ўзор складаўся

з шашчак, кругоў, квадратаў, прамавугольнікаў розных памераў. Яскравасць узору надавалі каляровыя ніткі.

Вышыванне і вязанне было адным з любімых заняткаў жанчын. Чырвона-чорныя вышытыя ўзоры на ручніках, кашулях, бялізне здзіўляюць сваёй прыгажосцю. Праца чалавека красіць і славіць.

2. Упрыгожванне ручнікоў, кашуль, спадніц.

Упрыгожце ўзорамі ручнікі, кашулі, спадніцы. Выкарыстоўвайце фарбы беларускага арнаменту.

3. Гульня «Фарбы».

В. Пагуляем у «Фарбы». Выберам гаспадара фарбаў і адгадчыка Яся. Усе астатнія будуць фарбамі.

Ясь адыходзіць убок, а гаспадар і фарбы ціхенька дамаўляюцца, хто будзе якой фарбай.

Гаспадар павінен добра запомніць, якой фарбай з'яўляецца кожны з дзяцей.

Калі колеры размеркаваны, фарбы і гаспадар прысаджаюцца на кукішкі і робяць выгляд, што засынаюць.

Тут прыходзіць Ясь. Падыходзіць, стукае некалькі разоў у дзверы і кажа:

— Тук-тук!

Гаспадар прачынаецца, устае і пытаецца:

— Хто там?

— Гэта Ясь!

— Чаго прыйшоў?

— Па фарбу!

— Па якую?

Ясь называе які-небудзь колер, напрыклад:

— Па сіноію!

Калі такога колеру сярод фарбаў няма, гаспадар кажа:

— Такой фарбы ў нас няма!

А ўсе фарбы пляскаюць у далоні і прыгаворваюць:

Пайдзі за сіненькі лясок,

Знойдзеш сіні чаботок,

Панасі, панасі

І нам прынясі.

Ясь адыходзіць убок, потым зноў вяртаецца і вядзе з гаспадаром ранейшую гутарку.

Калі фарба, якую просіць Ясь, ёсць, то ён адводзіць яе ў хату, а потым зноў вяртаецца да гаспадара па новую фарбу. Гульня заканчваецца, калі Ясь забярэ ад гаспадара ўсе фарбы.